

ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΚΕΙΜ ΒΕΝΙΑΝΑΚΗ

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΤΟΥ ΑΚΑΘΙΣΤΟΥ ΥΜΝΟΥ

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΤΟΥ ΑΚΑΘΙΣΤΟΥ ΥΜΝΟΥ

ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΚΕΙΜ ΒΕΝΙΑΝΑΚΗ

ΑΘΗΝΑ 2018

1700, έργο του Κρητικού αγιογράφου Στέφανου Τζαγκάρολα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

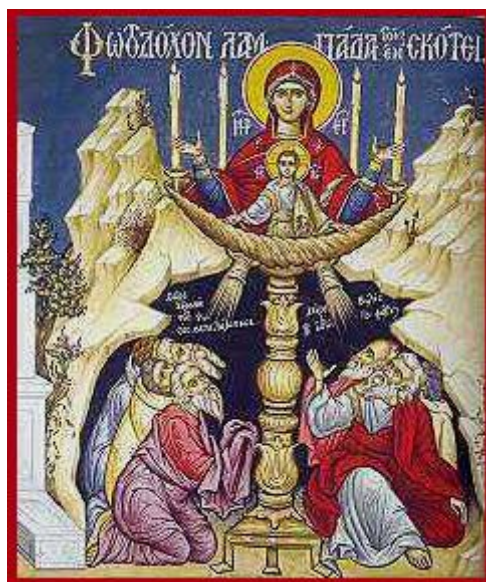
Η εργασία αυτή, που γίνεται στα πλαίσια του μαθήματος «Εκκλησιαστικοί Υμνογράφοι» του Γ'Εξαμήνου του ΠΜΣ «Κοινωνία και Θεολογία», σκοπό έχει να ασχοληθεί με την κατά καιρούς έρευνα σχετικά με το θέμα του συγγραφέως του Ακαθίστου Ύμνου. Οπωσδήποτε αποτελεί ένα καίριο ερώτημα η ταυτότητα αυτού του υπέροχου και δημοφιλούς ύμνου. Η καταγραφή των απόψεων των ερευνητών, τα επιχειρήματά τους υπέρ ή κατά των προτεινομένων υμνογράφων, καθώς και η επικρατούσα σήμερα άποψη αποτελούν τα κεντρικά σημεία της εργασίας. Με βάση τις μελέτες που έχουν γίνει διαιρούμε τα μέρη της εργασίας ως εξής:

Στο εισαγωγικό κεφάλαιο αναφέρουμε γενικά διά τη σύνθεση του ύμνου. Στη συνέχεια με κέντρο τον Ρωμανό το Μελωδό ταξινομούμε σε τρεις ομάδες τις προτεινόμενες θεωρίες και υποθέσεις: Στην πρώτη κατατάσσονται οι απόψεις που δέχονται ότι το έργο είναι πρώιμο, πριν την εποχή του Ρωμανού και δέχονται ότι ο Ρωμανός επηρεάστηκε από τον Ακάθιστο. Στην δεύτερη ανήκουν οι απόψεις που θεωρούν συντάκτη τον Ρωμανό. Και στην τρίτη ομάδα κατατάσσουμε τις απόψεις που με βάση το συναξάρι του Ακαθίστου τον θεωρούν έργο των μετά τον Ρωμανό χρόνων και αναζητούν ιστορικά και φιλολογικά στοιχεία, που μπορούν να προσαρμοστούν σε συγκεκριμένα πρόσωπα και γεγονότα της βυζαντινής ιστορίας. Στον επίλογο παραθέτουμε συνοπτικά τα συμπεράσματα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	7
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	9
Ο ΑΚΑΘΙΣΤΟΣ ΕΡΓΟ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΡΩΜΑΝΟΥ ΜΕΛΩΔΟΥ	15
Ο ΡΩΜΑΝΟΣ Ο ΜΕΛΩΔΟΣ.	16
Η ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΠΟΥ ΒΑΣΙΖΕΤΑΙ ΣΤΟ ΣΥΝΑΞΑΡΙ	21
Α. Σέργιος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως	22
Β. Γεώργιος Πισίδης	25
Γ. Γερμανός Α' Κωνσταντινουπόλεως (+740)	26
Δ. Μέγας Φώτιος	30
Ε. Κοσμάς ὁ Μελωδός	32
ΕΠΙΛΟΓΟΣ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	35
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	37

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Ακάθιστος Ύμνος θεωρείται ως ο πιο αρχαίος, ο πιο περίτεχνος και θεολογικότατος ύμνος στη Θεοτόκο και για αυτόν τον λόγο ξεχωρίζει στο είδος του μέσα στα έργα της χριστιανικής λογοτεχνίας και της βυζαντινής θεολογίας.¹ Ο Ύμνος είναι σύνθεση ανώνυμου ποιητή, που αποκλίνει από τη συνήθη ρωμανική σύνθεση των ύμνων (κοντακίων), και είναι ο μόνος ακέραιος ύμνος που εισήχθη στην ορθόδοξη ακολουθία από όλους τους ύμνους που συντέθηκαν ποτέ². Έχει χαρακτήρα διηγηματικό, θεολογικό και δοξαστικό συγχρόνως και είναι κατάλληλος για λιτή και για δοξολογία.

Γράφτηκε προς τιμήν της Υπεραγίας Θεοτόκου, προστάτιδας της Κωνσταντινουπόλεως, που διέσωσε την Πόλη από πολλά δεινά. Σε αυτόν τον ύμνο απεικονίζεται το μεγάλο και ακατάληπτο μυστήριο της Θείας Οικονομίας, της ενσάρκωσης δηλαδή του Υιού και Λόγου του Θεού, από την οποία επήλθε η σωτηρία του κόσμου.

Ο Ακάθιστος Ύμνος είναι από τους λαμπρότερους και γλυκύτερους ύμνους της Ορθόδοξης Εκκλησίας και περιγράφει εκφραστικά το μεγάλο δράμα της ένσαρκης οικονομίας του Θεού και όλα τα θαυμάσια έργα της Θεοτόκου στο ανθρώπινο γένος. Ο Ακάθιστος Ύμνος από άποψη λυρισμού και ποίησης είναι έξοχος και μοναδικός, ευφραίνει και τέρπει όχι μόνο τους ευσεβείς, αλλά και σαγηνεύει και προσελκύει ακόμα και τους ψυχρούς και αδιάφορους προς τις ιερές ακολουθίες³.

Η ακολουθία σήμερα ψάλλεται με κατάνυξη, ζήλο, ευλάβεια και λαμπρότητα στον όρθρο του Σαββάτου της ε' εβδομάδας των Νηστειών,

¹ Ι. Κουραμπελέ, *Η Θεολογία του Ακάθιστου Ύμνου*, Εισηγήσεις μαθημάτων θεολογικού κύκλου «Ανοιχτού Πανεπιστημίου» του Δήμου Θεσ/νίκης, επιμ. Χ. Κρικώνη, Θεσ/νίκη, 2004, σ.171.

² Βλ. και Π. Τρεμπέλα, *Εκλογή Ελληνικής Ορθόδοξου Υμνογραφίας*, Σωτήρ, Αθήνα, 1978, σ. 32.

³ Σ. Ραζή, *Σύντομος Ερμηνεία του Ακάθιστου Ύμνου*, Θεσ/νίκη, 1972, σ. 7- 8.

όπως είναι διατεταγμένη στο Τριώδιο, αλλά και τμηματικά με το απόδειπνο κατά τις πρώτες τέσσερις Παρασκευές των Νηστειών, επομένως πάντοτε ανήκει σε κινητές εορτές. Η τμηματική απαγγελία του Ύμνου σε προσιτές ώρες και λόγω της άνοιξης κατέστησε λαοφιλέστατο τούτο το φιλολογικό μνημείο. Πλήθος χριστιανών συρρέει με προθυμία και ευλάβεια στους ναούς για να παραστεί και να θαυμάσει την υπέροχη αυτή ακολουθία, που αποτελείται από τον ιερό κανόνα και τους 24 οίκους (κοντάκιο) του Ακάθιστου, των «Χαιρετισμών». Ο πανηγυρικός μεγαλειώδης ασματικός κανόνας «Χριστού βίβλον έμψυχον...», είναι έργο του υμνογράφου αγίου Ιωσήφ. «Κανόνας» λέγεται ο μεγάλος ύμνος που αποτελείται από «ωδές», ο αριθμός των οποίων ποικίλει, μέχρι τις εννέα, όσες δηλαδή ωδές περιέχονται στην Αγία Γραφή, τις οποίες η αρχαία Εκκλησία χρησιμοποιούσε στη λατρεία της. Οι περισσότεροι κανόνες έχουν οκτώ ωδές γιατί συνήθως παραλείπεται η δεύτερη ωδή. Κάθε ωδή αποτελείται από τον «ειρμό», δηλαδή την πρώτη στροφή και από τρία ως έξι τροπάρια, τα οποία εκτελούνται σύμφωνα με τον ειρμό. Ο κανόνας του Ακάθιστου περιέχει οκτώ ωδές. Κάθε ωδή περιέχει τον ειρμό και τέσσερα ή πέντε τροπάρια. Τα 60 περίπου «Χαΐρε» αποτελούν ένα ξεχείλισμα δοξολογίας και εγκωμίων. Με τα 37 τροπάρια σχηματίζει την ακροστιχίδα «Χαρῶς δοχεῖον σοί πρέπει χαίρειν μόνη Ἰωσήφ». Πρόκειται για τον ποιητή του κανόνα άγιο Ιωσήφ που εορτάζει στις 3 Απριλίου, από τη Σικελία. Έζησε τον 9ο αι. και συνέθεσε πολλούς κανόνες.

Τους ειρμούς όμως σε αυτόν τον κανόνα τους δανείστηκε από τον κανόνα της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, και πιθανότατα ανήκουν στον Ιωάννη τον Δαμασκηνό⁴. Υπάρχει αδιάλειπτη αντιστοιχία ανάμεσα στον Ακάθιστο και στον παραπάνω κανόνα, ο οποίος είναι εμπνευσμένος εξ

⁴ Σ. Σάκκου, *Ἡ Πανύμνητε Μήτηρ*, Χριστ. Ελπίς, Θεσ/νίκη, 2010, σ. 29- 31.

ολοκλήρου από τον Ακάθιστο και μεταγράφει τα άφθονα ονόματα εκείνου που τα παίζει αυτούσια πολλές φορές⁵.

Η ονομασία «Ακάθιστος» που από τον Ύμνο επεκτάθηκε στην ακολουθία, αποδίδεται στο ότι οι κάτοικοι της Κωνσταντινουπόλεως στα χρόνια του βασιλιά Ηρακλείου και του πατριάρχου Σεργίου, ευχαρίστησαν την Θεοτόκο για την απαλλαγή της Πόλεως από την πολιορκία του 626 από τους Αβάρους και τους Πέρσες του Χοσρόη και «ὁρθοστάδην τῷ τότε πᾶς ὁ λαός κατά τήν νύκτα ἐκείνην τόν ὕμνον τῇ τοῦ Λόγου Μητρί γηθόμενος ἔμελψαν». Για την ευχαριστήρια και ολονύκτια αυτή προσευχή τους έγραφαν: «Ύμνοις ἀύπνοις εὐχαρίστως ἡ Πόλις τὴν ἐν μάχαις ἄγρυπνον ὕμνεί Προστάτιν»⁶. Έτσι φέρεται η αιτία της σύνθεσης στο Τριώδιο και στο συναξάρι του Σαββάτου της ε' εβδομάδας των Νηστειών. Στην πραγματικότητα όσα ψάλλονται στη Θεοτόκο από παλιά τα ακούμε όρθιοι, π. χ. την ενάτη και όλη την ακολουθία του Ευαγγελισμού την 25η Μαρτίου, προς την οποία εορτή αρχικά ήταν συνδεδεμένος ο Ακάθιστος Ύμνος που φέρεται να ψάλλεται την 25η Μαρτίου στον όρθρο, όχι μόνο στα παλαιά χειρόγραφα, αλλά και στα έντυπα⁷. Στην κοινή γλώσσα εξάλλου ο Ακάθιστος ακούεται με την ονομασία «Χαιρετισμοί», για το πλήθος των υμνητικών φράσεων που αρχίζουν με το «Χαῖρε». Άλλωστε από τις ονομασίες στάσεις των ψαλμών, κάθισμα και Ακάθιστος Ύμνος κατανοούμε ότι ο τελευταίος ύμνος λέγεται έτσι γιατί ψαλλόταν ενώ οι πιστοί ήταν όρθιοι και όχι καθισμένοι, όπως στα καθίσματα⁸. Ο Ύμνος συνδέεται με την εορτή του Ευαγγελισμού λόγω και του θέματος του

⁵ Θ. Ξύδη., *Βυζαντινή Υμνογραφία*, Νικόδημος, Αθήνα, 1978, σ.173

⁶Πλ. Σταματάκη, *Εκκλησιαστική ή Βυζαντινή Υμνογραφία και Αναλυτική Ερμηνεία του Ακάθιστου Ύμνου*, εκδ. β', Αθήνα, 1940, σ.47

⁷ Ν. Β. Τωμαδάκη, «Ακάθιστος Ύμνος, Κανών, Ακολουθία», *ΘΗΕ*, τ. Α', 1147 και του ιδίου, «Η Ακάθιστος εορτή και η υμνολογία της», στο *Συλλάβιον Βυζαντινών Μελετών και Κειμένων*, τευχ. Α', Αθήνα, 1964, σ. 3 κ.ε. Βλ. παρομοίως και στην επανέκδοση στον τόμο *Η Βυζαντινή Υμνογραφία και ποιήσεις*, (Εισαγωγή εις την βυζαντινήν φιλολογίαν, τόμος δεύτερος), Αθήνα 1965, 153 κ.ε. (κεφ. Ακάθιστος Ύμνος και Ρωμανός).

⁸ Θ. Δετοράκη, *Βυζαντινή Υμνογραφία*, Ηράκλειο, 1997, σ.57

αρχικού προοιμίου, όμως σύμφωνα με τον Τρυπάνη στην πραγματικότητα αναφέρεται σε κοινό εορτασμό του Ευαγγελισμού και της Γεννήσεως, άρα γράφτηκε πριν την καθιέρωση κοινού εορτασμού που έγινε από τον Ιουστινιανό μεταξύ 530- 550⁹.

Όσο αφορά τη λειτουργική θέση του Ακάθιστου, στα χειρόγραφα του ύμνου και στην έντυπη παράδοση ως ημέρα εορτασμού σημειώνεται η 25η Μαρτίου. Τα παλαιότερα χειρόγραφα βέβαια χρονολογούνται από τον 10ο αι. κ.ε. Καταλήγουμε όμως σε συμπέρασμα από αυτά σε σχέση με την μεταφορά της εορτής του Ακάθιστου από την 25η Μαρτίου στο Σάββατο της πέμπτης εβδομάδας των νηστειών. Αυτή η μεταφορά είναι έργο μεταγενέστερο, αφού εξακολουθεί να σημειώνεται στα χειρόγραφα ως ημέρα εορτής η 25η Μαρτίου πολύ μετά το δέκατο τρίτο αιώνα και πρέπει να έγινε πιθανώς στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Λειτουργικές αλλαγές πρέπει να ήταν η αιτία που προκάλεσε αυτήν την αλλαγή. Αλλά η καθιέρωση της εορτής του Ακάθιστου σχετίζεται άμεσα με τα προβλήματα της χρονολόγησης και της πατρότητας του έργου¹⁰.

Ο Ακάθιστος Ύμνος είναι καθαρά λειτουργικό ποίημα και δεν γράφτηκε για να εξυπηρετήσει καμία επικαιρότητα, άλλο αν αργότερα συνδέθηκε με ακολουθίες που καθιερώθηκαν σε ανάμνηση ορισμένων ιστορικών γεγονότων. Έτσι λοιπόν, ανάλογα με την χρονολογική τοποθέτηση του ύμνου, αυτός συνδέθηκε από κάποιους μελετητές με την εκθρόνιση του αυτοκράτορα Φωκά ή την καταστροφή των περσικών κέντρων πυρολατρείας από τον Ηράκλειο. Άλλοι πάλι τον συνδέουν με το κλείσιμο των σχολών Φιλοσοφίας της Αθήνας το 529 από τον Ιουστινιανό¹¹.

⁹ C. A. Trypanis, *Fourteen early byzantine cantica* (Wiener Byzantinistische Studien V), Βιέννη 1968, σ. 17-18.

¹⁰ Κ. Μητσάκη, *Βυζαντινή Υμνογραφία*, Γρηγόρη, Αθήνα, 1986, σ.505-509

¹¹ Του ιδίου, *Βυζαντινή Υμνογραφία*, Γρηγόρη, Αθήνα, 1986, σ.487-488

Υπάρχει όμως και ένας ασματικός κανόνας «Ἡρέτισας ἄχραντε..», ο οποίος αναφέρεται στην προστασία της Πόλεως από την Θεοτόκο κατά τα γεγονότα του 626 (αλλά και του 672 και του 717), όπως επίσης και στην ετήσια εορτή που είχε καθιερωθεί σε ανάμνηση αυτών. Πιστεύεται ότι ποιητής είναι ο πατριάρχης Νικόλαος Α' ο Μυστικός, γεν. 852, μαθητής και φίλος του Φωτίου, (πατρ. 901- 907 και 912- 925). Οι αναφορές αυτές είναι σημαντικές για τον χρονικό προσδιορισμό της καθιέρωσης της εορτής¹².

¹² Γρ. Παπαγιάννη, *Ακάθιστος Ύμνος, άγνωστες πτυχές ενός πολύ γνωστού κειμένου*, Βάνιας, Θεσ/νίκη, 2006, σ.257.

1. Ο ΑΚΑΘΙΣΤΟΣ ΕΡΓΟ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΡΩΜΑΝΟΥ ΜΕΛΩΔΟΥ

Πολλοί ερευνητές ασχολήθηκαν με το θέμα του συγγραφέως του Ακαθίστου ύμνου. Υπάρχουν διάφορες θεωρίες και υποθέσεις για τον εμπνευσμένο δημιουργό, στις οποίες θα αναφερθούμε παρακάτω.

Θεολόγοι κυρίως μελετητές Θεωρούν ότι ο Ακάθιστος είναι πρώιμο προρωμανικό έργο και τοποθετούν τη σύνθεση του ύμνου στον 4ο ή 5ο αι. μ.Χ. (Grosdijns, Fletcher, Meersseman, Matons κ.α.)¹³, βασιζόμενοι σε διάφορες αμφίβολες δογματικές ενδείξεις. Η έντονη αναφορά του ύμνου στο πρόσωπο της Παναγίας, οδηγεί τους ερευνητές αυτούς στη χρονολόγησή του πριν το 431, θεωρώντας ότι δεν θα ήταν δυνατό να γραφτεί πριν από τη σύνοδο της Εφέσου, αν και υπάρχει κάποια περιορισμένη ποίηση για το πρόσωπο της Παναγίας και μέσα στον τέταρτο αιώνα. Πρόκειται για ακραίες και αστήρικτες υποθέσεις, που σήμερα δεν βρίσκουν υποστηρικτές.

Ένα περίτεχνο δημιούργημα, όπως ο υπό εξέταση ύμνος, δεν μπορεί να συγγράφηκε σε μια εποχή, όπου δεν έχουμε μαρτυρίες για το κοντάκιο ως διαμορφωμένο λογοτεχνικό είδος. Ο Grosdidier de Matons έχει την υποκειμενική πάντως κατά αυτόν εντύπωση ότι στο έργο υπάρχουν ίχνη του αλεξανδρινισμού, άρα ανήκει στον 5ο αι. ή στις αρχές του 6ου αι. π. Χ.

¹³Θ. Δετοράκη, *Ο Ακάθιστος Ύμνος και τα προβλήματά του*, Αθήνα, Ίδρυμα Γουλανδρή- Χορν, 1993, σ. 27.

2. Ο ΡΩΜΑΝΟΣ Ο ΜΕΛΩΔΟΣ.

Λόγω της υψηλής ποιότητας του ποιήματος παρατηρείται μεγάλη τάση απόδοσής του στον Ρωμανό τον Μελωδό. Πολλοί ερευνητές συνδέουν, όπως είναι φυσικό, τη σύνθεση του ύμνου με τον Ρωμανό τον Μελωδό, ένα μεγαλοφυές έργο με έναν μεγάλο δημιουργό. Αυτοί είναι οι Beck, Wellesz, Maas, Carpenter, Dolger, Mioni, Del Grande, Hyglo, και οι Έλληνες Ευστρατιάδης, Παντελάκης, Μητσάκης¹⁴.

Ο Ρωμανός είναι ο μεγαλύτερος ποιητής των κοντακίων, και για κάποιους μελετητές ίσως ο σπουδαιότερος από όλους τους μελωδούς της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Έχει ονομαστεί πρίγκηπας των ορθοδόξων μελωδών, και ο Πίνδαρος της εκκλησιαστικής υμνογραφίας¹⁵. Αναφέρονται ως απόδειξη για αυτό η θαυμάσια έκφραση, η ποιητική δύναμη, η υψηλή φαντασία, οι απότομες και επιτυχείς αντιθέσεις, οι βαθύτατες έννοιες, η βαθύτατη εκτίμηση προς τη Θεοτόκο και το ύφος του ύμνου γενικά. Υπάρχουν πολλά τροπάρια στα οποία φαίνεται ότι ο Ρωμανός είναι ο μόνος από όλους τους υμνωδούς που ανύμνησε ιδιαίτερα την Θεοτόκο, π.χ. τροπάρια στην ακολουθία της 1ης Οκτωβρίου, όπου εορτάζεται η μνήμη του. Ο Ύμνος φέρει για τους μελετητές αυτούς όλα τα ποιητικά χαρακτηριστικά και την ποιητική σφραγίδα του. Ο Ρωμανός δηλαδή αρέσκεται στις απότομες μεταπτώσεις, στη χρήση λογοπαιγνίων, στην ομοιοκαταληξία, στην παρήχηση, στην ισοσυλλαβία των στίχων αλλά και στην ανισότητά τους. Ο Ρωμανός επίσης αποφεύγει την αρχαία προσωδία και χρησιμοποιεί την τονική ρυθμοποιία, λυρική ή τονική, που βασίζεται στον αριθμό των συλλαβών, στην ομοιοκαταληξία, στον τόνο των λέξεων και στην παρήχηση, ποίηση που όπως προαναφέρθηκε ίδρυσε ο ίδιος.

¹⁴ Θ. Δετοράκη, *Βυζαντινή Υμνογραφία*, Ηράκλειο, 1997, σ.57-58.

¹⁵ Π. Πάσχου, *Λόγος και Μέλος, Εισαγωγή στη βυζαντινή- λειτουργική Υμνολογία της Ορθοδόξου Εκκλησίας*, Α' Τόμος, Αρμός, Αθήνα, 1999, σ.236.

Ομοιότητες προς τα άλλα έργα του Ρωμανού αναφέρονται ως προς τα παραπάνω¹⁶. Ως επιχείρημα αναφέρεται επίσης ότι ο Ρωμανός γνώριζε τον Ακάθιστο και έγραψε τα ποιήματά του κατά το μέλος και το μέτρο του προοιμίου «Άγγελος πρωτοστάτης».

Ο Ι. Κουραμπελές αναφέρει ότι υπάρχουν συγκεκριμένες εξαρτήσεις του Ακαθίστου από άλλα ρωμανικά κοντάκια, ενώ ο Ρωμανός οικειοποιήθηκε στα κοντάκια του τον προβληματισμό της μετά την Έφεσο (431) περιόδου, για να αποδείξει στην εποχή του το δόγμα της Δ' οικουμενικής Συνόδου ως σύμφωνο με τη Γ' Οικουμενική Σύνοδο και τον Κύριλλο Αλεξανδρείας. Επίσης ο ποιητής του Ακαθίστου άντλησε υλικό από πατέρες ομιλητές του 5ου αι., όπως ο Πρόκλος Κων/πόλεως και ο Βασίλειος Σελευκείας που θεωρούνται πρόδρομοι του νεοχαλκηδονισμού, τρόπου χριστολογικής έκφρασης του 6ου αι. που υποστήριξε στα κοντάκια του ένθερμα ο Ρωμανός ο Μελωδός¹⁷.

Ο Κ. Μητσάκης παραθέτει εσωτερικές ενδείξεις, δηλαδή την ζωνηρή αντιστοιχία ανάμεσα στον Ακάθιστο ύμνο, στο κοντάκιο στην υπαπαντή του Χριστού (αρ. 4) του Ρωμανού, και την ομιλία του Βασιλείου Σελευκείας «Εἰς τόν Εὐαγγελισμόν τῆς Θεοτόκου» και συμφωνεί με τον Maas ότι «στα πολυάριθμα επιχειρήματα που συνηγορούν για τη στενή σύνδεση του Ρωμανού με τον ποιητή του Ακάθιστου, προστίθεται τώρα κι ένα νέο: και οι δύο αντλούν από την ίδια ομιλία του Βασιλείου Σελευκείας»¹⁸. Ο Wellesz είναι κατά τους τελευταίους χρόνους ένας από τους θερμότερους υποστηρικτές της θεωρίας ότι ο Ακάθιστος είναι ποίημα του Ρωμανού, ο οποίος παρατηρεί: «Εάν λάβουμε υπ' όψη μας όλα τα στοιχεία που συγκροτούν το σπουδαίο αυτό ποίημα, δύναμη στην έκφραση, τόλμη στις

¹⁶ Πλ. Σταματάκη, *Εκκλησιαστική ή Βυζαντινή Υμνογραφία και Αναλυτική Ερμηνεία του Ακάθιστου Υμνου*, εκδ. β', Αθήνα, 1940, σ.39-41.

¹⁷ Ι. Κουραμπελέ, *Ρωμανού του Μελωδού Θεολογική Δόξα, Σύγχρονη ιστορικοδογματική άποψη και ποιητική θεολογία*, Πουρναρά, Θεσ/νίκη, 2010, σ.160-163.

¹⁸ Κ. Μητσάκης, *Βυζαντινή Υμνογραφία*, Γρηγόρη, Αθήνα, 1986, σ.499-501.

παρομοιώσεις, τέλεια αρμονία στους στίχους και πάνω απ' όλα την ποιητική σύλληψη (poetical vision), δεν ξέρουμε κανέναν άλλο ποιητή, που θα μπορούσε να θεωρηθεί ως συγγραφέας του έξω από τον Ρωμανό».

Στον κώδικα 41 της Μονής Βλατάδων του ιγ' αιώνας, διατηρείται μία σχετικά δυσανάγνωστη σημείωση στο περιθώριο του κυρίως κειμένου, μεταγενέστερη της συγγραφής του σύμφωνα με την οποία «Οὔτοι οἱ θεῖοι οἴκοι οὐκ εἰσὶν, ὥς τινες λέγουσι, Σεργίου τοῦ τηνικαῦτα τόν θρόνον κα (τέχοντος) Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλά τοῦ θείου Ρωμανοῦ τοῦ Μελλωδοῦ· δῆλον δέ τοῦτο ἀπό τῶν ... ων». Ωστόσο η σημείωση αυτή λόγω της μεταγενέστερης προελεύσεώς της, περίπου τον ιστ' αἰ. δεν θεωρείται ότι κατοχυρώνει την πατρότητα του Ρωμανού.

Όμως άλλοι μελετητές λένε ότι η απόδοση του ύμνου στον Ρωμανό με βάση τις ποιητικές του μόνο αρετές, δεν είναι επιστημονικά πειστική. Ο Τρυπάνης θεωρεί δυνατή ή πιθανή, αλλά αναπόδεικτη την απόδοση του ύμνου στον Ρωμανό, παρὰ τις ομοιότητες σε θέματα και τεχνική με την ποίηση του Ρωμανού¹⁹.

Το όνομα του Ρωμανού απουσιάζει από τα χειρόγραφα του Ακαθίστου, ενώ αναφέρεται ρητά σε άλλα κοντάκια που είναι έργα του. Συγκεκριμένα, μολονότι πολυάριθμοι κώδικες, που χρονολογούνται μεταξύ του 11^{ου} και 13^{ου} αἰ., κοντακάρια ή μηναία, περιέχουν τον Ακάθιστο Ὑμνο ολόκληρο, κανένα από αυτά δεν ονομάζει τον Ρωμανό ή κάποιον άλλο ως συγγραφέα του Ὑμνου, αλλά παντού ο Ὑμνος φέρεται ανωνύμως. Αντιθέτως πολλοί ύμνοι του Ρωμανού, ακέραιοι ή και ελλειπείς φέρουν το όνομά του. Επιπλέον ο συναξαριστής της εορτής του Ευαγγελισμού (της 25^{ης} Μαρτίου), όσο και της εορτής του Αγίου Ρωμανού (της 1^{ης} Οκτωβρίου)

¹⁹ C. A. Trypanis, *Fourteen early byzantine cantica* (Wiener Byzantinistische Studien V), Βιέννη 1968, σ.21-24.

δεν αναφέρουν ως ποιητή του Ακαθίστου τον Ρωμανό, αντιθέτως τον αναφέρουν ως δημιουργό του ύμνου των Χριστουγέννων.

Το ύφος και οι τεχνική του λόγου του Ακαθίστου είναι αντιρωμανικά. Τούτο μπορεί κανείς να καταλάβει εάν αντιπαραβάλλει τον Ακάθιστο προς τον ιδ' ύμνο του Ρωμανού εις τον Ευαγγελισμόν της Θεοτόκου, όπου οι χαιρετισμοί περιορίζονται μόνο στον πρώτο οίκο. Ο Ακάθιστος ούτε διάλογο έχει, ούτε ανθρωποποιία, χαρακτηριστικά που συναντάμε στα γνήσια έργα του Ρωμανού. Οι παραδοσιακοί ποιητικοί τύποι στα κοντάκια του Ρωμανού δεν απαντούν στον Ακάθιστο, που έχει δύο εναλλασσόμενα εφύμνια και δεν έχει θεματική ενότητα. Έτσι μπορούμε να πούμε ότι ο ποιητής του Ακαθίστου μιμήθηκε τον Ρωμανό και όχι το αντίστροφο.

Η επιγραφή του ύμνου του Ρωμανού, που ψάλλεται στον όρθρο της Μ. Δευτέρας, «Εἰς τόν Ἰωσήφ Ρωμανοῦ» (ακροστιχίδα) φέρει τη μουσική ένδειξη απαγγελίας συμφώνως «Πρός τό Ἄγγελος Πρωτοστάτης», η οποία ασφαλώς τοποθετήθηκε από κάποιο κωδικογράφο σε μεταγενέστερο χρόνο και οπωσδήποτε δεν ετέθη από τον μελωδό. Επομένως δεν σημαίνει ότι ο ρωμανικός ύμνος της Μ. Δευτέρας δημιουργήθηκε κατά το ρυθμομετρικό πρότυπο του α' οίκου του Ακαθίστου Ὑμνου, αλλά ότι τον 10^ο αι. ο Ακάθιστος Ὑμνος ήταν γνωστότερος από τον ρωμανικό ύμνο «Εἰς τόν Ἰωσήφ». Άλλωστε η διάκριση των ήχων, οι οποίοι εκανονίσθησαν από τον Ιωάννη τον Δαμασκηνό, πραγματοποιήθηκε δύο αιώνες μετά τον Ρωμανό. Ο δε Ρωμανός δεν έγραψε ποτέ ύμνο με ξένο μέλος και ξένο ρυθμοτονικό σύστημα. Ο Ακάθιστος δεν φαίνεται να είναι έργο της ακμής του κοντακίου, αλλά της παρακμής του είδους. Είναι η «πρώτη παραχώρηση στη μορφική ποικιλία που έχει ο κανόνας έναντι του

μονότονου κοντακίου»²⁰. Επίσης έχουν γίνει προσπάθειες αξιοποίησης του λεξιλογίου του Ύμνου ώστε να υπάρχει ένα κριτήριο για τον προσδιορισμό του ποιητή του. Τέτοιες έρευνες ήταν του Σωφρονίου (1966-7) και του Τωμαδάκη (1971 και 1983- 4).

Τελευταία ο Γρ. Παπαγιάννης επιχείρησε το ίδιο, λαμβάνοντας όμως υπόψη όλα τα εκδομένα κοντάκια του Ρωμανού, και με τη βοήθεια του ηλεκτρονικού θησαυρού TLG- Ε. Επεσήμανε δηλαδή λέξεις και φράσεις του Ακάθιστου που υπάρχουν και σε άλλα εκδομένα κοντάκια του Ρωμανού, αυτούσιες ή παρόμοιες, όπως και λέξεις ή φράσεις του Ακάθιστου που δεν απαντούν στα γνήσια κοντάκια του Ρωμανού. Τα αποτελέσματα της έρευνας, σύμφωνα με τον μελετητή, δείχνουν ότι υπάρχει κάποια λεκτική συγγένεια των ύμνων του Ρωμανού προς τον Ακάθιστο, όπως τέτοιες ομοιότητες επισημάνθηκαν και στο παρελθόν και μεταξύ Ακάθιστου και άλλων κοντακίων. Η ύπαρξη όμως όμοιων εκφράσεων ή λέξεων δεν είναι ασφαλές τεκμήριο για την ταύτιση δύο ποιητών. Αντίθετα, βρέθηκε μεγάλη απόκλιση στο λεξιλόγιο, πράγμα που αποτελεί επιχείρημα για τον διαχωρισμό τους. Έτσι σύμφωνα με τον Γρ. Παπαγιάννη αυτό είναι μια ένδειξη ότι ο Ακάθιστος Ύμνος δεν είναι έργο του Ρωμανού. Ακόμη μπορεί ο Ρωμανός να μιμήθηκε τον Ακάθιστο στο προσόμοιο κοντάκιό του Εις τον Ιωσήφ και όχι το αντίστροφο²¹.

²⁰ Θ. Δετοράκη, *Ο Ακάθιστος Ύμνος και τα προβλήματά του*, Αθήνα, Ίδρυμα Γουλανδρή- Χορν, 1993, σ. 27

²¹ Γρ. Παπαγιάννη, *Ακάθιστος Ύμνος, άγνωστες πτυχές ενός πολύ γνωστού κειμένου*, Βάνιας, Θεσ/νίκη, 2006, σ. 279- 302

3. Η ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΠΟΥ ΒΑΣΙΖΕΤΑΙ ΣΤΟ ΣΥΝΑΞΑΡΙ

Όσοι θεωρούν τον Ακάθιστο έργο των μετά τον Ρωμανό χρόνων αναζητούν ιστορικά και φιλολογικά στοιχεία κυρίως της συναξαριακής παραδόσεως²², που μπορούν να προσαρμοστούν σε συγκεκριμένα πρόσωπα και γεγονότα της βυζαντινής ιστορίας.

Σύμφωνα με την συναξαριακή παράδοση, που επαναλαμβάνεται σταθερά από τον 10^ο αι. και έπειτα, ο Ακάθιστος συνδέεται με τη μεγάλη πολιορκία της Κωνσταντινουπόλεως από τους Αβάρους, τον Αύγουστο του 626, κατά τη διάρκεια της τρίτης εκστρατείας του αυτοκράτορα Ηρακλείου κατά των Περσών. Η σωτηρία της Πόλεως αποδόθηκε στη Θεοτόκο και ο λαός και ο κλήρος έψαλαν αυτόν τον ύμνο, ως έκφραση ευγνωμοσύνης και ευχαριστίας προς την Παναγία, που έσωσε την Πόλη: «ὁρθοστάδην τῷ τότε πᾶς ὁ λαός κατά τήν νύκτα ἐκείνην τόν ὕμνον τῇ τοῦ Λόγου Μητρὶ γηθόμενοι ἔμελψαν».

Παρατηρούμε ότι το συναξάριο δεν ομιλεί καθαρά για σύνθεση ύμνου, ούτε βέβαια για τον ποιητή. Ο ύμνος μπορεί να προϋπήρχε και απλά κρίθηκε κατάλληλος για να ψαλεί στην περίπτωση αυτή.

Ο Ακάθιστος ύμνος δεν έχει επίσης πολεμικό χαρακτήρα. Αν πράγματι συνδεόταν με τη σωτηρία της Κωνσταντινούπολης από την πολιορκία των Αβάρων, θα έπρεπε να περιελάμβανε είτε σαφείς είτε έμμεσες αναφορές στο ιστορικό γεγονός. Ο ύμνος αντίθετα είναι θεολογικός και εγκωμιαστικός, χωρίς καμία νύξη στα γεγονότα της πολιορκίας της Πόλης από τους Αβάρους. Σύμφωνα με το Θ. Δετοράκη το προοίμιο «Τῇ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ», που έχει πολεμικό χαρακτήρα, θεωρείται νεώτερο δημιούργημα και πάντως άσχετο προς τα συγκεκριμένα

²² Θ. Δετοράκη, *Ο Ακάθιστος Ὑμνος και τα προβλήματά του*, Αθήνα, Ίδρυμα Γουλανδρή- Χορν, 1993, σ. 27

γεγονότα του 626. Οι στίχοι εξάλλου «Χαῖρε, δι' ἧς ἐγείρονται τρόπαια. Χαῖρε, δι' ἧς ἐχθροὶ καταπίπτουσι» που σύμφωνα με κάποιους ερευνητές υπαινίσσονται πολεμικά γεγονότα, είναι μια αόριστη εγκωμιαστική αναφορά στη συνεχή και ακοίμητη προστασία της Θεοτόκου από τους πολυάριθμους εχθρούς της αυτοκρατορίας. Στον κατάλογο των συγγραφέων αναφέρονται:

Α. Σέργιος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως

Όσοι ακολουθούν την διήγηση του συναξαρίου αποδίδουν τον Ακάθιστο ύμνο στον δυναμικό πατριάρχη Σέργιο, ο οποίος πρωταγωνίστησε στα γεγονότα του 626 και μαζί με τον πρωθυπουργό Βώνο οργάνωσε την άμυνα της Πόλεως. Σε πολλά χειρόγραφα ο ύμνος αποδίδεται στον Πατριάρχη Σέργιο. Στην ανθολογία των W. Christ-M. Paranikas, ο Ακάθιστος αποδίδεται στο Σέργιο και ο K. Krumbacher²³ θεωρούσε το Σέργιο μεγάλο ποιητή και άξιο να συνθέσει τον ύμνο αυτό. Το ίδιο και οι ερευνητές Pitra, Stevenson και Π. Τρεμπέλας²⁴.

Η Αικ. Χριστοφιλοπούλου²⁵ σε σχετική μελέτη για τη χρονολόγηση του Ακαθίστου, ερμήνευσε ιστορικά το στίχο του ύμνου «Χαῖρε τύραννον ἀπάνθρωπον ἐκβαλοῦσα τῆς ἀρχῆς» και τοποθέτησε τη συγγραφή του ποιήματος στον 7^ο αιώνα. Σύμφωνα με την ιστορικό ο στίχος υποκρύπτει νόημα πολιτικό και αναφέρεται στον σφετεριστή του βυζαντινού θρόνου και τύραννο Φωκά (602-610). Καταλήγει να χρονολογήσει τον ύμνο μετά τον Οκτώβριο του 610 και προ του Αυγούστου του 626, αποδίδοντας τη συγγραφή του στον πατριάρχη Σέργιο. Η άποψη της Χριστοφιλοπούλου δεν

²³ K. Krumbacher, *Ιστορία της Βυζαντινής Λογοτεχνίας*, Μετ. Ν. Τωμαδάκης, Πάπυρος, Αθήνα, 1964, σ. 681.

²⁴ Π. Χρήστου, *Ελληνική Πατρολογία*, τομ. Ε', σ. 626.

²⁵ Αικατερίνη Χριστοφιλοπούλου, «Ἐνδείξεις δια την χρονολόγησιν του Ακαθίστου Ὑμνου», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν* 35 (1966), σσ. 47-67.

είναι πρωτότυπη. Τη διατύπωσε για πρώτη φορά το 1948 ο Ιταλός μελετητής C. del Grande. Σύμφωνα με τον Θ. Δετοράκη²⁶, η Χριστοφιλοπούλου αν και χρησιμοποίησε άψογη φιλολογική μέθοδο, αναζητώντας και ελέγχοντας τη σημασία της λέξεως τύραννος στους βυζαντινούς συγγραφείς του 7^{ου} και 8^{ου} αι., όμως το συμπέρασμά της δεν είναι σύμφωνο με την ιστορική πραγματικότητα. Δεν αξιολογήθηκε η βασική αρχή της δομής των στίχων του Ακαθίστου, που βαίνουν κατά ζεύγη και συνήθως ο δεύτερος έρχεται να συμπληρώσει με κάποιο αντιθετικό στοιχείο τον πρώτο. Στην προκείμενη περίπτωση η νοηματική ενότητα των στίχων είναι αδιάσπαστη: «Χαῖρε, τύραννον ἀπάνθρωπον ἐκβαλοῦσα τῆς ἀρχῆς, Χαῖρε, κύριον φιλάνθρωπον ἐπιδείξασα Χριστόν». Αν υπάρχει ιστορικός υπαινιγμός στους στίχους αυτούς, μπορεί βέβαια να αναφέρεται στον τύραννο Φωκά, αλλά το ίδιο μπορεί να αναφέρεται και στον Φιλιππικό Βαρδάνη (713), που στο σύντομο διάστημα της εξουσίας του δημιούργησε στο κράτος κατάσταση ανάλογη με εκείνη του Φωκά. Επιπροσθέτως ο Βαρδάνης ήταν μονοθελήτης αιρετικός. Μετά την πτώση του έλαμψε και πάλι η ορθοδοξία. Ίσως ο δεύτερος στίχος να είναι απάντηση στις μονοθελητικές αποκλίσεις του Βαρδάνη. Ωστόσο η αδιάσειστη απόδειξη δεν υπάρχει και σε τέτοιες επισφαλείς υποθέσεις δεν μπορούν να στηριχθούν ιστορικά συμπεράσματα.

Ο Π. Χρήστου²⁷ υποστηρίζει ότι τη συγγραφή του ύμνου από τον πατριάρχη Σέργιο συνδέοντάς τον με τα γεγονότα του 626, σημειώνει όμως ότι το όνομά του απαλείφθηκε από την σύνθεση του ύμνου διότι καταδικάστηκε ως αιρετικός μονοθελήτης από την Στ' Οικουμενική Σύνοδο. Εάν σημειωνόταν ως συγγραφέας του Ακαθίστου, τότε ο ύμνος δεν

²⁶Θ. Δετοράκη, *Ο Ακάθιστος Ύμνος και τα προβλήματά του*, Αθήνα, Ίδρυμα Γουλανδρή- Χορν, 1993, σ. 30.

²⁷ Π. Χρήστου, *Ελληνική Πατρολογία*, τομ. Ε', σ. 627.

θα γινόταν αποδεκτός στη λατρεία της Εκκλησίας. Οι λόγοι τους οποίους επικαλείται είναι ότι:

1) κατά την εποχή αυτή σημειώνεται μία έξαρση αναφορικά με την τιμή της Θεοτόκου, αρχής γενομένης από του καθορισμού της εορτής της Κοιμήσεως της Θεοτόκου περί το 600 επί Μαυρικίου, η οποία έγινε με τη συμβολή του Σεργίου, που ήταν ιερέας τότε, και του καθορισμού του εορτασμού της Τιμίας Εσθήτος στις Βλαχέρνες το 620 από τον Σέργιο.

2) διότι η εορτή του Ευαγγελισμού κατά τη μαρτυρία του Πασχαλίου Χρονικού παρουσιάζεται αυτή την εποχή και

3) διότι η συμμετοχή του Σεργίου στην άμυνα της Πόλεως κατά το 628 μαρτυρείται ιστορικά. Ο Σέργιος συνέθεσε τον ύμνο αμέσως μετά την αναχώρηση του αυτοκράτορα Ηρακλείου για την νικηφόρα κατά των Περσών εκστρατεία, την 25 Μαρτίου 624, οπότε και πιθανώς θεσπίστηκε επίσημα ο εορτασμός του Ευαγγελισμού. Την επομένη ημέρα, μετά την απόκρουση των βαρβάρων Αβάρων από το λαό της Πόλεως, δηλαδή την 8^η Αυγούστου 626, εψάλη ο ύμνος εκτάκτως ως ευχαριστία στη Θεοτόκο με την καθοδήγηση του Σεργίου, και μαζί εψάλη το δεύτερο προοίμιο «Τῇ Ὑπερμάχῳ», το οποίο παρέμεινε έκτοτε αδιαχώριστο και εν μέρει υποκατέστησε το αρχικό προοίμιο.

Οι ερευνητές που δεν αποδίδουν την πατρότητα του ύμνου στον Πατριάρχη Σέργιο προβάλλουν ως επιχείρημα, πέραν του ότι δεν μαρτυρείται τούτο σε καμία ιστορική χειρόγραφη πηγή, ότι ο Πατριάρχης δεν υπήρξε ποτέ ποιητής. Δεν έχουμε κανένα επώνυμο υμνογραφικό σύνθεμά του, αλλά ούτε και καμία άλλη φιλολογική ή ιστορική μαρτυρία, πέρα από τις αόριστες πληροφορίες για την υψηλή παιδεία του. Το πιο σημαντικό όμως είναι ότι ο Σέργιος υπήρξε μονοθελήτης αιρετικός και

επομένως δεν θα μπορούσε να συνθέσει ύμνο σύμφωνα με το ορθόδοξο δόγμα²⁸.

Β. Γεώργιος Πισίδης

Η σύνδεση του ύμνου με τα γεγονότα του 626, οδήγησε κάποιους ερευνητές να υποδείξουν τον Γεώργιο Πισίδα τον γνωστό ιαμβογράφο κατά την περίοδο της αυτοκρατορίας του Ηρακλείου. Η υπόθεση αυτή θεωρήθηκε αστήρικτη και απίθανη για πολλούς λόγους. Τα ποιήματα του Πισίδα είναι όλα σε μέτρο προσωδιακό και δεν υπάρχει καμία μαρτυρία ότι έγραψε ρυθμοτονικό ποίημα όπως είναι ο Ακάθιστος. Ο Πισίδης είναι αποκλειστικά ποιητής ιάμβων και δεν υπάρχει κάποια μαρτυρία για υμνογραφική σύνθεσή του. Τα θρησκευτικά του ποιήματα ανήκουν όλα στην κατηγορία της λόγιας θρησκευτικής ποίησης και δεν είναι ύμνοι λειτουργικοί.

Το πιο σημαντικό όμως είναι ότι στα ιστορικά του ποιήματα δεν υπάρχει καμία αναφορά στη σύνθεση του ύμνου για τη σωτηρία της Κωνσταντινουπόλεως το 626, ενώ ρητά αναφέρεται η σωστική προστασία της Θεοτόκου στο ποίημά του «Εἰς τὴν γενομένην ἔφοδον τῶν βαρβάρων καὶ εἰς τὴν αὐτῶν ἀστοχίαν». Επίσης το πνεύμα, η μόρφωση, το πνεύμα του, αποκλείουν την υπόθεση. Το ότι τέλος ονομάζει την Θεοτόκο «ἡ στρατηγὸς Παρθένος» δεν σημαίνει ότι γνωρίζει τον ύμνο «Τῇ Ὑπερμάχῳ», αλλά ότι απλά συντάσσεται με την γνώμη και την ψυχολογία των συγχρόνων του ποιητῶν και συγγραφέων²⁹.

²⁸ Θ. Δετοράκη, *Ο Ακάθιστος Ὑμνος και τα προβλήματά του*, Αθήνα, Ἴδρυμα Γουλανδρή- Χορν, 1993, σ. 30, Ν. Β. Τωμαδάκη, «Ακάθιστος Ὑμνος, Κανὼν, Ακολουθία», *ΘΗΕ*, τ. Α', 1150.

²⁹ Ν. Β. Τωμαδάκη, «Ακάθιστος Ὑμνος, Κανὼν, Ακολουθία», *ΘΗΕ*, τ. Α', σ. 1150

Γ. Γερμανός Α' Κωνσταντινουπόλεως (+740)

Ο Συναξαριστής λέγει διά τον Πατριάρχη «καί πανηγυρικοῖς καί ἐγκωμιαστικοῖς λόγοις τήν ἐκκλησίαν φαιδρύνας, καί μελωδίαις καί ᾄσμασι τὸ ἐν ταῖς ἀγρυπνίαις σκληρὸν τε καί σύντονον καταθέλξας». Μερίμνησε για την μεταφύτευση από τα Ιεροσόλυμα στην Κωνσταντινούπολη όπου και επιβλήθηκαν τα μουσικά έργα του Ανδρέου Κρήτης και του Ιωάννου του Δαμασκηνού, μεγάλων υμνογράφων της Εκκλησίας. Ωστόσο δεν γνωρίζουμε ποιά έργα ανήκουν στον ίδιο ως υμνογράφο και ποια σε ομωνύμους του.

Στον τίτλο της λατινικής μετάφρασης του Ακαθίστου, που συνέγραψε το 800 ο Επίσκοπος Ενετίας Χριστοφόρος, ο ύμνος αποδίδεται ρητά στον Πατριάρχη Γερμανό (715-730), γνωστό για τους αγώνες του υπέρ των εικόνων κατά την πρώτη περίοδο της εικονομαχίας : « Hymnus Sancte Dei Genitricis Marie victoriferus atque saluatorius a Sancto Germano patriarcha Constantinopolitano rhythmic compositus, per singulas alphabeti litterarum inchoans singulos versus»³⁰. Η μαρτυρία αυτή, που είναι γνωστή από το 1903, κρίνεται ανακριβής. Θα ήταν περίεργο να σωζόταν η ένδειξη στον τίτλο της λατινικής μετάφρασης και να μη σωζόταν σε ένα από τις εκατοντάδες των ελληνικών χειρογράφων, που παραδίδουν τον Ακάθιστο, όταν μάλιστα πολλά υμνογραφικά κείμενα του Γερμανού, ασφαλώς κατώτερα από τον Ακάθιστο, παραδίδονται επώνυμα.

Η σωζόμενη βιογραφία του Γερμανού, που συντάχθηκε σε πρώιμη εποχή, πριν τον 9^ο αι., δεν αναφέρει τίποτε σχετικό με τον Ακάθιστο, γεγονός που θα ήταν τίτλος τιμής για τον Πατριάρχη. Ο βιογράφος ασφαλώς θα ανέφερε εάν ο ύμνος ήταν έργο του Γερμανού. Από τους Έλληνες Βυζαντινολόγους, την απόδοση του Ακαθίστου στον Πατριάρχη

³⁰ Θ. Δετοράκη, *Ο Ακάθιστος Ύμνος και τα προβλήματά του*, Αθήνα, Ίδρυμα Γουλανδρή- Χορν, 1993, σ.34.

Γερμανό υποστήριξε ο Καθηγητής Ν. Β. Τωμαδάκης³¹. Εκτός από τη μαρτυρία της λατινικής μετάφρασης ο Καθηγητής επισημαίνει και τους ακόλουθους στίχους που θεωρεί ότι περιέχουν υπαινιγμούς για συγκεκριμένα γεγονότα της εποχής του Γερμανού: «Χαῖρε, τίμιον διάδημα βασιλέων εὐσεβῶν, χαῖρε, καύχημα σεβάσμιον ἱερέων εὐλαβῶν. Χαῖρε, τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἀσάλευτος πύργος, χαῖρε, τῆς Βασιλείας τὸ ἀπόρθητον τεῖχος. Χαῖρε, δι' ἧς ἐγείρονται τρόπαια, χαῖρε, δι' ἧς ἐχθροὶ καταπίπτουσι». (Οἶκος κγ'). Αν οι στίχοι αυτοί υποκρύπτουν πράγματι πολιτικούς υπαινιγμούς, τότε πρέπει να αναζητήσουμε περίοδο συμβασιλείας (βασιλέων εὐσεβῶν).

Έχουμε βέβαια τη περίπτωση των Ισαύρων, Λέοντος Γ' και του υιού του Κωνσταντίνου Ε' (από 720 και εξής). Έχουμε ακόμα τα μεγάλα και κρίσιμα γεγονότα της πολιορκίας της Κωνσταντινουπόλεως από τους Άραβες (717-718) και την νίκη των βυζαντινών. Τα γεγονότα συμπίπτουν με την περίοδο της πατριαρχείας του Γερμανού Α' και από πρώτη ματιά φαίνονται να συμβιβάζονται με το νόημα των ανωτέρω στίχων. Οι λόγοι όμως αυτοί δεν είναι επαρκείς για να αποδοθεί ο Ακάθιστος στον Πατριάρχη Γερμανό και οι αντιρρήσεις που υπάρχουν είναι πολλές και σοβαρές. Το υμνογραφικό έργο του Πατριάρχη θα μπορούσε να μας δώσει στοιχεία σύγκρισης, δεν έχει όμως ακόμα μελετηθεί επαρκώς. Ο Γερμανός εξάλλου, όπως προκύπτει από την σύγχρονη έρευνα, δεν είναι ποιητικό ανάστημα άξιο για μια σύνθεση υψηλής ποιότητας, όπως ο Ακάθιστος. Ένα άλλο επιχείρημα που ο Καθηγητής Τωμαδάκης³² φέρει υπέρ του Γερμανού είναι ο λόγος του στην Κοίμηση της Θεοτόκου υπό τον τίτλο «Λόγος ευχαριστήριος εἰς τὴν κοίμησιν τῆς ἁγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου» που

³¹ Ν. Τωμαδάκη, *Η Βυζαντινή Υμνογραφία και Ποίησης, ἤτοι Εισαγωγή εἰς τὴν Βυζαντινὴν Φιλολογίαν*, τ. 2, Αθήνα, (3η εκδ), Ανατύπωση ἀπὸ Πουρναρά., Θεσ/νίκη, σ. 160-162

³² Ν. Β. Τωμαδάκη, «Ακάθιστος Ὑμνος, Κανὼν, Ακολουθία», *ΘΗΕ*, τ. Α', στ, 1150-1151

εκδόθηκε το 1958³³. Στο προοίμιο του λόγου αναφέρεται «πᾶσα μὲν ἀνθρώπων γλῶσσα τε καὶ διάνοια ἡττᾶται τῶν ἐγκοσμίων τῆς ἀληθῶς ὑπερενδόξου καὶ προσκυνητῆς Θεομήτορος». Τα λόγια αυτά κατά τον Καθηγητὴ θυμίζουν τον 20^ο οἶκο του Ακαθίστου «Ὑμνος ἅπας ἡττᾶται, συνεκτείνεσθαι σπεύδων, τῷ πλήθει τῶν πολλῶν οἰκτιρμῶν σου». Ο λόγος του Γερμανοῦ ἐπισημαίνει την αδυναμία του ἀνθρώπου να υμνήσει τη σάρκωση του Χριστοῦ, ἐξιστορεῖ τα γεγονότα περὶ τῆς ἀποστολῆς του Γαβριὴλ καὶ υπογραμμίζει «πάσαις μὲν κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα γενεαῖς ἢ παρθένος ἢ πάναγνος μακαρίζεται καὶ θεοτόκος κηρύττεται...οὐδενὶ γε μὴν ἐγκωμίων λόγῳ τοῦ πρὸς ἀξίαν παραχωρεῖ τοῦ περὶ αὐτὴν θαύματος τό ἀκατανόητον ὕψος». Καὶ συνεχίζει ο Τωμαδάκης λέγοντας ὅτι ὅλοι μας καὶ προπάντων οἱ Βυζαντινοὶ οφείλουν να υμνοῦν την Θεοτόκο «οἷς ὑπῆρξεν... διὰ τῆς μεγαλοδυνάμου αὐτῆς ἀντιλήψεως, παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα μεγίστων κινδύνων ἀπαλλαγὴ». Ἐπειτα ομιλεῖ γιὰ τις ἐπιδρομὲς των Σαρακηνῶν καὶ ἰδιαίτερα γιὰ την υβριστικὴ στάση τους ἐναντὶ τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ Ναοῦ τῆς καὶ βεβαιώνει την καταστροφὴ τους «καὶ καταστρέφει μὲν ἐν θαλάσῃ, οὐκ ἀνθρωπίνη χειρὶ, ἀοράτῳ δὲ προσβολῇ πᾶσαν τὴν πλειστικὴν παράταξιν, ἀπράκτους δὲ τὰς ἐν τῷ τείχει προσβολὰς τῶν ἐναντίων ποιήσασα, τούτους ἰσχυρῶς ἀπεδίωξεν αἰσχύνης τροπαίοις θριαμβεύοντας». Με τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ Θεοτόκος χάρισε τὴν σωτηρίαν «ἧς ὑπόμνημα τὴν παροῦσαν αὐτῆς ἐτησίως ἱερὰν πανήγυριν καὶ πρὸς Θεὸν ὑμνωδίαν ἅπαντες ἄγομεν», «οὐκ ἄλλοτε ἢ κατ' αὐτὴν τὴν σεβασμίαν ἡμέραν ἐορτάζειν εἰώθαμεν τῆς προσκυνητῆς Θεομήτορος» (15 Αυγούστου). Ο λόγος τελειώνει με τὴν παρότρυνση ὅπως ἡ Παναγία «καὶ τανῦν... μακαρισμοῖς ἀσιγήτοις περιστεφείσθω καὶ ταῖς τῶν ὕμνων περιστεφείσθω τιμαῖς» Ο Τωμαδάκης υποστηρίζει ὅτι ὁ λόγος αὐτός

³³ Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως, «Λόγος εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου», ἔκδ. ἀπὸ Α. Wenger, *Un nouveau témoin de l' Assomption, une homelie attribue a saint Germain de Constantinople*, REB 16 (1958).

εκφωνήθηκε στην πανήγυρη των Βλαχερνών, που θεσπίσθηκε από τον Μαυρίκιο το 588 και ότι με αυτό τον τρόπο ενισχύεται η άποψή του ότι ο ύμνος είναι δημιούργημα του Γερμανού. Στη συνέχεια όμως ο ίδιος παραδέχεται ότι υπάρχει ένα κενό στην υπόθεσή του. Καθώς, ο 17^{ος} οίκος αναφέρεται στους ρήτορες, στους φιλοσόφους, στους τεχνολόγους, στους ποιητές μύθων που αρνήθηκαν την παρθενία της Θεοτόκου. Πώς είναι δυνατόν να γράφονται οι στίχοι αυτοί, για την άρνηση της παρθενίας της Παναγίας από τους εθνικούς, σε μια εποχή που ήδη από το 718 είχε γίνει αποδεκτό το δόγμα της παρθενίας της Θεοτόκου, και επομένως η κατάσταση αυτή είχε παρέλθει; Ποιός ήταν ο λόγος που ο Γερμανός αναφέρει καταστάσεις που είχαν ήδη εκλείψει;³⁴ Αλλά και ο άλλος λόγος του Πατριάρχη για τον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου, που περιέχει το θέμα του αρχαγγελικού χαιρετισμού, απέχει πολύ από την άποψη της γλώσσας, του ύφους και της ποιητικής δομής από τον Ακάθιστο³⁵.

³⁴ Ν. Β. Τωμαδάκη, «Ακάθιστος Ύμνος, Κανών, Ακολουθία», *ΘΗΕ*, τ. Α', στ, 1151

³⁵ Αρχ. π. Ειρ. Χατζηγεφραιμίδη, *Ο Ακάθιστος Ύμνος και η εικόνα του στο Πισοδέρι Φλώρινας*, Φλώρινα, 2004, σ. 13

Δ. Μέγας Φώτιος

Ο πατριάρχης Φώτιος (1η πατριαρχεία 858 μ. Χ.) και ο Γεώργιος Σικελιώτης, Μητροπολίτης Νικομηδείας, (μέσα 9ου αι.) είναι πιθανοί συγγραφείς. Τούς δύο αυτούς άνδρες υποστηρίζει ο Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς και συνδέει τον ύμνο κυρίως με τον πρώτο λόγο, αλλά και τον δεύτερο λόγο του αγίου Φωτίου που αφορά την πολιορκία της Κωνσταντινουπόλεως από τους Ρώς το 860 : «Ὁ ἀκάθιστος ὕμνος εἶναι κατ' οὐσίαν ἀπαύγασμα τοῦ πρώτου εἰς τὴν ἔφοδον τῶν Ρῶς λόγου τοῦ μεγάλου τούτου Πατριάρχου, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ καὶ λέξεις ἀνευρίσκονται τοῦ ὕμνου ἱκαναί καὶ φανεροί εἰς τοῦτον ὑπαινιγμοί»³⁶.

Σημειώνει δε ως παράδειγμα ότι την εποχή της πολιορκίας ο ιερός Φώτιος, όπως αναφέρει στο λόγο του, μαζί με το λαό ανέπεμπε νυχθήμερες δεήσεις «εἰς ἐξίλασμόν τῶν ὀλισθημάτων» Τούτο παρεμβάλλει ο Κεραμεύς με τον 69^ο στίχο του Ακαθίστου «χαῖρε παντός τοῦ κόσμου ἐξίλασμα». Ο Πατριάρχης ενθυμείται ότι μαζί με το λαό ζητούσε «τὴν παρησίαν τῆς Θεοτόκου εἰς σωτηρίαν», όμως, κατά τον Κεραμέα, ο ύμνος στον 71^ο στίχο λέγει «χαῖρε, θνητῶν πρὸς Θεόν παρησία» και στον 166^ο στίχο λέγει «χαῖρε, στολή τῶν γυμνῶν παρησίας». Στην ίδια ομιλία ο Φώτιος λέγει στο λαό ότι την εποχή της πολιορκίας εδέοντο της Θεοτόκου «τὴν σκέπην εἰς τεῖχος εὐρεῖν ἀπολιόρκητον», στον ύμνο δε στον 139^ο στίχο λέγεται «χαῖρε σκέπη τοῦ κόσμου». Στο λόγο του ο Πατριάρχης Φώτιος ονομάζει την Παναγία «ὡς τεῖχος ἄρρηκτον» και ο ύμνος την χαρακτηρίζει» στον 283^ο στίχο ὡς «ἀπόρρητον τεῖχος». Στον ίδιο λόγο ο Πατριάρχης προτρέπει τους πολίτες να προσφέρουν ευχαριστήριες ωδές στην Θεοτόκο «Εἰπωμεν, λέγει, τῇ Μητρί τοῦ Λόγου καὶ γνώμης εὐθύτητι καὶ ψυχῆς καθαρότητι ... Αὐτὴ τὴν σὴν πόλιν ὡς οἶδας, ὡς βούλει,

³⁶ Α. Παπαδόπουλου- Κεραμέως, *Ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος, οἱ Ρῶς καὶ ὁ Πατριάρχης Φώτιος*, ἐν Ἀθήναις 1903, σ. 48.

περίσωσον· ὅπλα σε καί τείχος καί θυρεούς καί στρατηγόν αὐτόν προβαλλόμεθα· αὐτή τοῦ λαοῦ σου ὑπερμάχησον». Τίς φράσεις αυτές ο Κεραμέας αντιπαραβάλλει με τις πρώτες λέξεις του ὕμνου «Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ» και το «χαῖρε τῆς βασιλείας τό ἀπόρθητον τείχος».

Στη συνέχεια σημειώνει ότι και σε άλλα έργα του αγίου Φωτίου υπάρχει λεκτική ομοιότητα με τον Ακάθιστο ὕμνο. Για παράδειγμα στον Κανόνα για την Αγία Τριάδα ο Φώτιος γράφει «»Σέ προστασίαν καί σκέπην καί ἐλπίδα καί τείχος καί προσφυγήν καί ἰλασμόν καί λύσιν τῶν δεινῶν εὐρηκότες, ἀγνή, διασωζόμεθα». Ο Κεραμεύς αντιπαραβάλλει τη φράση αυτή προς τους στίχους 65, 69, 139 και 191 του Ακαθίστου. Στην ομιλία του «εἰς τό γενέσιον τῆς Θεοτόκου» ο Φώτιος αναφέρει «Ἡ κλίμαξ ἡ πρὸς οὐρανούς ἀναφέρουσα καταρτίζεται», αντίστοιχα στον ὕμνο στον στίχο 40 διαβάζουμε «χαῖρε, κλίμαξ ἐπουράνιε, ἐν ἧ κατέβη ὁ Θεός». Σέ κάποιο στιχηρό ὁ Φώτιος λέγει «χαῖρε τό τῶν ἀγγέλων περιβόητον θαῦμα» αλλά και στον Ακάθιστο, στιχ. 42, έχουμε «χαῖρε τό τῶν ἀγγέλων πολυθρύλητον θαῦμα»³⁷. Σε άλλο πάλι στιχηρό ο Πατριάρχης αναφέρει «χαῖρε, βασίλειον κράτος καί πύργε ἄσειστε· χαῖρε, πιστῶν ἡ δόξα, ἀνόρθωσις πιπτόντων χαῖρε ἀγνή, καί διαβόλου κατάπτωσις», αντίστοιχα στον ὕμνο διαβάζουμε «χαῖρε, τῆς ἐκκλησίας ὁ ἀσάλευτος πύργος», «χαῖρε, τῶν πιστῶν ἀναμφίβολον καύχημα» και «χαῖρε, ἀνόρθωσις τῶν ἀνθρώπων· χαῖρε, κατάπτωσις τῶν δαιμόνων» (στ. 132, 133, 183, 282). Σε άλλο στιχηρό ο Φώτιος λέγει «χαῖρε, τοῦ Ἀδάμ ἡ ἔγερσις καί τῆς Εὐας ἡ λύτρωσις· χαῖρε μαρτύρων σθένος ἀνίκητον» και αντίστοιχα ο ὕμνος αναφέρει «χαῖρε τοῦ πεσόντος Ἀδάμ ἡ ἀνάκλησις· χαῖρε, τῶν δακρύων τῆς Εὐας ἡ λύτρωσις· χαῖρε, τῶν ἀθλοφόρων τό ἀνίκητον θάρσος» (στ. 14,15,91).

³⁷Α. Παπαδόπουλου- Κεραμέως, *Ὁ Ακάθιστος Ὑμνος, οἱ Ρῶς καί ὁ Πατριάρχης Φώτιος, ἐν Ἀθήναις* 1903, σ. 48-50.

Σύμφωνα λοιπόν με τον Κεραμέα από τα παραδείγματα αυτά είναι «ἀρκούντως ἄπτη καὶ ἡ λεκτική καὶ ἡ πνευματική τοῦ Φωτίου πρὸς τὸν ἀκάθιστον ὕμνον σχέσις· διὸ καὶ δυνάμεθα νὰ διαβλέπωμεν ἐν τῷ Φωτίῳ οὐ μόνον τὸν αὐτουργὸν τῆς ἀκαθίστου τελετῆς, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς πιθανότητος καὶ τὸν συνθέτην καὶ τὸν μελιστήν του τοσοῦτον πεφημισμένου αὐτῆς ὕμνου».

Ο ἴδιος μελετητὴς ὅμως λέει ἀμέσως παρακάτω ὅτι υπάρχουν δάνεια ἀπὸ ἄλλους ὕμνους, ἐγκωμιαστικούς πρὸς τὴ Θεοτόκο, του 8ου καὶ 9ου αἰ. τουλάχιστον: «Υπάρχουσιν ἐν αὐτῷ δάνεια φανερώτατα ἐξ ὕμνων τυ[ων ἀγίων Ἀνδρέου Κρήτης, Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ. Θεοφάνους Γραπτοῦ, ἐκ τοῦ εἰς τὰ εἰσόδια τῆς Θεοτόκου λόγου τοῦ πατριάρχου ἁγίου Ταρασίου...καὶ πάλιν ἕτερα φανερά ἐξ ἔργων αὐτοῦ τοῦ Φωτίου δάνεια »³⁸.

Ο Ν. Τωμαδάκης ὅμως υποστηρίζει ὅτι ἐγινε τὸ ἀντίθετο, δηλαδή οἱ συγγραφεῖς του 8ου μέχρι καὶ 9ου αἰ. μιλοῦν καὶ γράφουν ἔχοντας τὸν ὕμνο αὐτό ὡς πηγή³⁹.

Ε. Κοσμάς ο Μελωδός.

Ο Κοσμάς ο Μελωδός (679/680- 752/754), ἐπίσκοπος Μαΐουμά της Φοινίκης καὶ θετός ἀδελφός του ἁγίου Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, εἶναι σύμφωνα με τὸν Θ. Δετοράκη⁴⁰ ὁ συνθέτης τοῦ Ἀκάθιστου Ὑμνου. Ο Α. Baumstark (1907) βρῆκε στο παρεκκλήσι τοῦ ἁγίου Σάββα της Ἱερουσαλήμ παλαιὰ ἀχρονολόγητη εἰκόνα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Σε αὐτὴ ἕνας μοναχὸς κρατᾷ εἰλητάριο με τὴ φράση τοῦ Ἀκάθιστου: «Ἄγγελος πρωτοστάτης οὐρανόθεν ἐπέμφθη...», ἐνῶ μὴ ταινία ἔχει τὴν ἐνδειξη «Ο ΑΓ. ΚΟΣΜΑΣ».

³⁸ Α. Παπαδόπουλου- Κεραμέως, *Ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος, οἱ Ρῶς καὶ ὁ Πατριάρχης Φώτιος*, ἐν Ἀθήναις 1903, σ. 50.

³⁹ Ν. Τωμαδάκης, *Ἡ Βυζαντινὴ Ὑμνογραφία καὶ Ποίησις, ἤτοι Εἰσαγωγή εἰς τὴν Βυζαντινὴν Φιλολογίαν*, τ. 2, Αθήνα, (3η ἐκδ), Ανατύπωση ἀπὸ Πουρναρά., Θεσ/νίκη, σ.162.

⁴⁰ Βλ. Θ. Δετοράκη, *Ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος καὶ τὰ προβλήματα του*, Αθήνα, Ἰδρυμα Γουλανδρή- Χορν, 1993, σ.36-41.

Ο Θ. Δετοράκης πιστεύει ότι πρέπει να ταυτιστεί ο Κοσμάς της εικόνας με τον ομώνυμο ποιητή των κανόνων για πολλούς λόγους:

1. Μόνο ο επίσκοπος Μαιουμά φέρεται με το όνομα Κοσμάς στην εκκλησιαστική υμνογραφία.
2. Αλλά και στη βυζαντινή εικονογραφία δεν είναι άλλος γνωστός ως Κοσμάς μοναχός και ποιητής εκτός από τον Κοσμά τον Μελωδό.
3. Ο άγιος Κοσμάς ο Μελωδός υπήρξε τρόφιμος της μονής του αγίου Σάββα, όπου και υποδεικνυόταν ο τάφος του τουλάχιστον ως τις αρχές του 12^{ου} αιώνα.
4. Είναι φανερό ότι ο ανώνυμος εικονογράφος, όσο και αν δεν γνωρίζουμε τη χρονολογία της εικόνας του, είχε υπόψη του μόνο ένα και μόνο ποιητή Κοσμά, τον τρόφιμο της μονής του Αγίου Σάββα. Εικονίζοντάς τον στο θέμα του Ευαγγελισμού εξέφραζε προφανώς την παράδοση της Εκκλησίας των Ιεροσολύμων και των Σαββαϊτών μοναχών για τον ποιητή του Ακαθίστου. Τον 8ο αι. γράφονταν ακόμα ιδιόμελα κοντάκια, όπως έγραφε και ο Κοσμάς ο Μελωδός.

Αλλά υπάρχουν και εσωτερικές μαρτυρίες, καθώς σχετίζονται οι άλλες υμνογραφικές συνθέσεις του με τον Ακάθιστο Ύμνο ως προς τη γλώσσα, το ύφος και την τεχνική. Βέβαια απουσιάζουν οι μαρτυρίες των χειρογράφων και των κωδίκων για τον Κοσμά τον Μελωδό ως συντάκτη του ύμνου και το πρόβλημα δεν λύνεται τόσο εύκολα, ωστόσο η μαρτυρία της εικόνας του αγίου Σάββα δεν μπορεί να απορριφθεί χωρίς ισχυρές αποδείξεις.

Ο Κ. Μητσάκης⁴¹ εξάλλου αρνείται την ταύτιση του Κοσμά της εικόνας με τον ομώνυμο επίσκοπο και ποιητή, « γιατί τότε ο Ακάθιστος θα πρέπει να χρονολογηθεί σε πολύ μεταγενέστερη εποχή».

Ο Θ. Δετοράκης αν και δέχεται το πρόβλημα αυτό πιστεύει ότι θα πρέπει να προωθήσουμε την αναζήτηση του ποιητή του Ακαθίστου ως τις αρχές του 8^{ου} αιώνα. Εξάλλου, όπως υποστηρίζει και ο πατριάρχης Γερμανός είναι σύγχρονος του Κοσμά. Επιπλέον υπογραμμίζει ότι η έως τώρα άποψη ότι δεν μπορεί να είναι ποιητής του Ακαθίστου ένας υμνογράφος του 8^{ου} αιώνα, διότι τότε δεν γράφονταν ιδιόμελα κοντάκια δεν ευσταθεί. Είναι γνωστό ότι ο Κοσμάς συνέθεσε ιδιόμελο κοντάκιο στην Κοίμηση της Θεοτόκου, γεγονός που σημαίνει ότι στην εποχή του γράφονταν ακόμα ιδιόμελα κοντάκια. Επίσης η σύγκριση του Ακαθίστου με τα ποιητικά έργα του Κοσμά αποδεικνύει την ύπαρξη εσωτερικών σχέσεων.

Έτσι ο Θ. Δετοράκης προτείνει την εγγραφή του Κοσμά στον κατάλογο των πιθανών ποιητών του Ακαθίστου, επισημαίνοντας ότι το πρόβλημα του ποιητή του Ακαθίστου δεν λύνεται τόσο εύκολα και ότι θα χρειασθεί ακόμα μακρόχρονη και επίπονη έρευνα.

⁴¹ Κ. Μητσάκη, *Βυζαντινή Υμνογραφία*, Γρηγόρη, Αθήνα, 1986, σ.483-509.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ -ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σκοπός της εργασίας μας αυτής ήταν να καταγράψουμε την έρευνα που έχει πραγματοποιηθεί σχετικά με τον συγγραφέα-υμνογράφο του Ακαθίστου Ύμνου. Με κέντρο τον Ρωμανό τον Μελωδό μπορούμε να κατηγοριοποιήσουμε τις σχετικές θεωρίες και υποθέσεις σε τρεις ομάδες:

1. Εκείνους τους ερευνητές που δέχονται ότι ο Ακάθιστος είναι πρώιμο έργο, προ της εποχής του Ρωμανού, επισημαίνοντας ότι ο Μελωδός επηρεάστηκε στην ποίησή του από τον Ακάθιστο.
2. Στην δεύτερη ομάδα ανήκουν εκείνοι που αποδίδουν τον ύμνο στο Ρωμανό
3. Και στην τρίτη κατατάσσουμε εκείνους που εντάσσουν το έργο στην μετά το Ρωμανό εποχή και στηριζόμενοι στην παράδοση του Συναξαρίου σχετική με την διάσωση της Κωνσταντινουπόλεως από την πολιορκία διαφόρων βαρβαρικών φύλων (Άβαροι, Άραβες Ρώσσοι) επικαλούνται διαφορετικούς υμνογράφους ως υποψηφίους συγγραφείς, όπως τον Γερμανό Α' Κωνσταντινουπόλεως, τον Σέργιο Κωνσταντινουπόλεως τόν Γεώργιο Πισίδη, τον Γεώργιο Σικελιώτη και Μέγα Φώτιο, τον Κοσμά το Μελωδό.

Οι ερευνητές δεν έχουν καταλήξει σε κάτι θετικό και οριστικό και τούτο διότι καμία σχετική γραπτή πηγή ή συναξάρι δεν κατονομάζει κάποιο συγκεκριμένο ποιητή για τον Ακάθιστο. Πολλοί εξ αυτών ερμήνευσαν κάποιους στίχους συνδέοντάς τους με πολιτικά ή ιστορικά γεγονότα της βυζαντινής ιστορίας, άλλοι στηρίχτηκαν σε λατινικά κείμενα που αποδείχτηκαν μεταγενέστερα και αμφισβητήσιμα, άλλοι προχώρησαν στην σύγκριση λόγων πανηγυρικών, επετειακών και ιστορικών των ανωτέρω αναφερομένων υποψηφίων συγγραφέων με στίχους του Ακαθίστου, προκειμένου να στηρίξουν την άποψή τους και

άλλοι προσπάθησαν να ταυτίσουν κείμενα συναξαρίων με γεγονότα που αποτυπώνονται έμμεσα εντός των στίχων του ύμνου. Αναμφίβολα όλες οι υποθέσεις έχουν τα υπέρ, αλλά και τα αμφισβητήσιμα σημεία τους. Ασφαλής διαπίστωση είναι ότι το πρόβλημα του συγγραφέα του ύμνου και το πρόβλημα του χρόνου της συντάξεώς του, που σήμερα εκτείνεται από τον 4^ο έως τον 8^ο αιώνα, είναι αλληλένδετα. Η λύση του ενός συνεπάγεται τη λύση και του άλλου. Κατά τη γνώμη μας ισχύει η άποψη του Θ. Δετοράκη ότι «θα χρειασθεί ακόμη μακρόχρονη και επίπονη έρευνα».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως, «Λόγος εἰς τήν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου», ἔκδ. ἀπό Α. Wenger, *Un nouveau temoin del' Assomption, une homelie attribue a saint Germain de Constantinople*, REB 16 (1958).

Δετοράκη Θ., *Βυζαντινή Ὑμνογραφία*, Ηράκλειο, 1997

Δετοράκη Θ., *Ο Ακάθιστος Ὑμνος και τα προβλήματα του*, Αθήνα, Ἴδρυμα Γουλιανδρή- Χορν, 1993

Κουραμπελέ Ι., *Η Θεολογία του Ακάθιστου Ὑμνου*, Εισηγήσεις μαθημάτων θεολογικοῦ κύκλου «Ανοιχτοῦ Πανεπιστημίου» του Δήμου Θεσ/νίκης, επιμ. Χ. Κρικῶνη, Θεσ/νίκη, 2004

Κουραμπελέ Ι., *Ρωμανοῦ του Μελωδοῦ Θεολογική Δόξα, Σύγχρονη ιστοριοδογματική ἀποψη και ποιητική θεολογία*, Πουρναρά, Θεσ/νίκη, 2010

Krumbacher K, *Ιστορία της Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας*, Μετ. Ν. Τωμαδάκης, Πάπυρος, Αθήνα, 1964

Μητσάκη Κ., *Βυζαντινή Ὑμνογραφία*, Γρηγόρη, Αθήνα, 1986

Εὔδη Θ., *Βυζαντινή Ὑμνογραφία*, Νικόδημος, Αθήνα, 1978

Παπαγιάννη Γρ., *Ακάθιστος Ὑμνος, ἀγνωστες πτυχές ενός πολύ γνωστοῦ κειμένου*, Βάνιας, Θεσ/νίκη, 2006

Παπαδόπουλου- Κεραμέως Α. , *Ὁ Ακάθιστος Ὑμνος, οἱ Ρῶς καί ὁ Πατριάρχης Φῶτιος, ἐν Ἀθήναις* 1903

Πάσχου Π., *Λόγος και Μέλος, Εἰσαγωγή στη βυζαντινή- λειτουργική Ὑμνολογία της Ορθοδόξου Εκκλησίας, Α' Τόμος, Αρμός*, Αθήνα, 1999

Ραζή Σ., *Σύντομος Ερμηνεία του Ακάθιστου Ὑμνου*, Θεσ/νίκη, 1972

Σάκκου Σ., *Ω Πανύμνητε Μήτηρ*, Χριστ. Ελπίς, Θεσ/νίκη, 2010

Σταματάκη Πλ., *Εκκλησιαστική ή Βυζαντινή Ὑμνογραφία και Αναλυτική Ερμηνεία του Ακάθιστου Ὑμνου*, εκδ. β', Αθήνα, 1940

Τρεμπέλα Π., *Εκλογή Ελληνικῆς Ορθοδόξου Ὑμνογραφίας*, Σωτήρ, Αθήνα, 1978

Τωμαδάκη Ν. Β., *Η Ακάθιστος εορτή και η υμνολογία της, στο Συλλάβιον Βυζαντινών Μελετών και Κειμένων*, τευχ. Α', Αθήνα, 1964

Τωμαδάκη Ν. Β., «Ακάθιστος Ύμνος, κανών, ακολουθία», υπό Ν. Β. Τωμαδάκη), *ΘΗΕ* τ.Α', 1978

Τωμαδάκη Ν., *Η Βυζαντινή Υμνογραφία και Ποίησις, ήτοι Εισαγωγή εις την Βυζαντινήν Φιλολογίαν*, τ. 2, Αθήνα, (3η εκδ), Ανατύπωση από Πουρναρά., Θεσ/νίκη, 1993

Trypanis C. A., *Fourteen early byzantine cantica* (*Wiener Byzantinistische Studien* V), Βιέννη 1968

Αρχ. π..Χατζηεφραιμίδη Ειρ, *Ο Ακάθιστος Ύμνος και η εικόνα του στο Πισοδέρι Φλώρινας*, Φλώρινα, 2004

Χρήστου Παναγιώτη, *Ελληνική Πατρολογία*, τομ. Ε', σ. 626

Χριστοφιλοπούλου Αικατερίνη, «Ένδειξις δια την χρονολόγησιν του Ακαθίστου Ύμνου», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* 35 (1966), σσ. 47-67